

Излази два пута
— у мјесецу —

Цијена за Аустро-Угарску: на годину К 2.40 на по године. К 1.20 на четрт год. К — 60
За друге земље: на годину 4 круне. Поједини бројеви 10 пот.

СРПСКО КОЛО

НАРОДНИ ЛИСТ

Огласи рачунају се по ценовнику. Ако се више од три пута увршћују, рачунају се јефтине.

Уредништво се налази у Николићевој улици бр. 8
Писма се шаљу на уредништво „Српског Колоа народног листа“. Рукописи се не враћају.

Издаје: Друштво „Српско Коло“ (д.-д.)

Уређује: Уредништво „Н. Србобрана“

Претплатницима „Српског Коло“.

Ево нас опет на завршетку године. „Српско Коло“ настојало је, да Србину ратару даде поуке и забаве, да му буде на помоћи и да га упућује у свакој прилици. „Српско Коло“ вршило је вјерно своју дужност према својим претплатницима. Но има многих претплатника, који заборављају „Српско Коло“, не шаљу претплате. То није право, није српски. Што је то годишње дати К 2.40 за лист, који га поучава и користи му. Има их даље много, који дугују још за ову годину по К 1.20 или 60 потура. „Српско Коло“ моли све таке, да пошљу дужну претплату. Сваки така добио је у „Српском Колу“ приложену црвену педуљицу, на којој пише, колико дугује.

Дакле Срби ратари, пошљите своје „Српском Колу“ ту маленкост, да не морамо због тих ситница правити неприлика појединим дужницима и мразити се због тога међу собом.

Ово је пошљедњи пут, што опомињемо своје дужнике, а онда мораћемо ударити у друге жице.

Уједно јављамо свима претплатницима, да ћемо од нове године лист слати само онима, који унапријед пошаљу претплату. Вересије више нема.

Уредништво и управа
„Српског Коло“.

Састанак српског народно-црквеног сабора.

У недјељу 10./23. децембра састао се наш народно-црквени сабор. Овај пут сабор није отворио краљевски комесар, као што је то досада било, него је сабор отворио патријарх. Кад је отписе угарске владе, којим се јавља, да се допушта да се сабор састане, и да је сабор сазван за 10./23. децембра народно-црквени тајник прочитао најприје на мађарском а онда на српском језику, устао је од стране посланика српске самосталне странке г. Васа Муачевић те је рекао, да је читање на мађарском језику противно законима, јер је код нас званични језик српски, па тражи, да се то у будуће не догађа. Др. Ђорђе Красојевић у име радикалне странке

изјавио је да они признају само отписе на српском језику.

За тим је патријарх позвао посланике да предају вјеродајнице, а као најмлађи чланови сабора др. Душан Поповић и др. Бранко Вујић заузимљу мјеста перовођа. Пошто је народно-црквени тајник др. Лаза Секулић прочитао протесте против 9 избора и то: белоцркванског, П. плашчанског, старобечејског (2), великобечкеречког, пакрачког, кикиндског, темишварског и мокринског закључио је патријарх прву сједницу и заказао је другу сједницу за понедељак 11./24. децембра у којој се има изабрати 15 чланова за овјеровљење мандата.

У сједници од понедељка 11./24. децембра прије избора верификационог одбора устаје г. Васа Муачевић, те вели да на саборници нема мјеста црнојастој застави, будући да је развојачењем крајине и утјеловљењем краљевинама Хрватској и Славонији, а један дио Угарској, изгубило извјешавање црнојасте заставе своје оправдање, како не стоји у складу са данашњим државноправним устројством. Сабор је затим једногласно закључио да се скине са саборнице ова застава. Затим се прешло на избор верификационог одбора. Радикална странка је била избрала у овај одбор петорицу чланова самосталне странке а без питања самосталних посланика, које би они ради да уђу у овај одбор. Самосталци су тражили да буде њих 6 у овом одбору, јер им најмање толико припада према њихову броју, а осим тога да се бирају они, које они назначе. Но радикали нијесу хтјели на то пристати него изабери по својој вољи. Изабрани посланици самосталне странке захвале на избору, а радикали онда изабери петорицу својих присталица.

У сједници од 12./25. децембра извјештавало се о оспореним и неоспореним мандатима, те је сабор закључио, да се избор др. Мише Михајловића у Митровици прогласи пријепорним. Затим се прешло на избор саборског потпредседника, те је изабран радикални посланик др. Никола Ђурђевић. При изборима за друге одборе и часнике саборске споразумјели су се самосталци и радикали, те су за перовође саборске избрани од самосталаца Михаило

ларић и Стеван Обрадовић, а од радикала Мита Клицин и Јован Гавриловић. Послије сједнице отишли су посланици у саборну цркву, гдје је било призивање св. Духа.

У сједници од 13./26. држао је патријарх говор о задатку овог сабора као и о том, како треба прије свега да се постигне слога између народа и његове јерархије, па да се онда узмогне уредити наша народно-црквена аутономија.

Послије се прешло на избор одбора, те су у одбор прорачунски од самосталаца изабрани Лаза Обреновић, Валеријан Прибићевић, д-р Богдан Стојановић, Васа Муачевић, д-р Јован Половина и д-р Душан Пелеш; у ревизиони одбор: Михаихо Медаковић, Милан Будисављевић, д-р Љуба Павловић, д-р Сава Путник, д-р Лаза Поповић и Петар Крајновић; у финансијски одбор: Васа Маучевић, Стефан Калембер, Младен Остојић; у стални верификациони одбор д-р Милан Мандић и д-р Душан Поповић; у одбор за предлоге д-р Перо Белобрк, Буда Будисављевић, Јован Бањанин, д-р Сава Путник, Лаза Обреновић; у одбор за петиције: д-р Душан Поповић, Радивој Врховац, Љубомир Лотић, Родољуб Пајић, Лаза Богдановић, Стеван Калембер; у одбор за дневни ред: д-р Богдан Медаковић, Лаза Обреновић, Светозар Прибићевић, д-р Милан Мандић, Глиша Стајић и Вељко Лукић. Послије тога је завршена сједнице те ће у данашњој сједници бити верификациона расправа. С овим завршујемо за овај број. У првом броју 1907. донијећемо даљи рад саборски.

Српска самостална странка и њезини посланици у загребачком сабору показали су, како се бране народна права и стварају боље прилике и закони за народно добро, па ће такођер и у овом нашем народно-црквеном сабору показати дјелом и својим радом, да им на срцу лежи добро народно и његова аутономија.

Крштење Христово.

Пошетала пречиста госпођа,
Она земљом и свијетом шета.
А на руке носи сина свога,
Сина свога Исуса Христоса;
Она спете Крститељ Јована,
Овако му говори госпођа:
„Ајд' овамо, мој Јоване куме!
„Да идемо на воду Јордана,
„Да крстимо Христа сина мога“.
Ондолен се бјеху подигнули,
И дођоше на воду Јордана.
Стаде Јован крстит' кума свога,
Од страха му књига испанула;

Но га пита пречиста госпођа:
„Што би тебе, мој Јоване куме?“
„Како што је, моја мила кумо!
„Помами се Јордан вода ладна,
„Е не хоће вода потопити;
„А сва гора попада на траву;
„А погледај више себе кумо!
„Ка' се сломи небо на четворо.“
Говори му пречиста госпођа:
„А не бој се, мој Јоване куме!
„Е се није вода помамила,
„Но се вода куме, посилила,
„Е се хоће од Христа посветит';
„А гора се Христу поклонила;
„А није се небо саломило,
„Но анђели небо расклопише,
„Да гледају, ка' Христа крстимо,
„Ено Господ на источна врата!“
Свети Јован књиге узимаше,
Те крстио Христа кума свога,
Јован Христа, а Христос Јована.
Од таде су крста настанула;
Све за милост Бога великога,
Да ни буде вазда на помоћи!

Нешто о Граници и граничарским правима*

Зашто је Граница укинута.

У прошлом чланку писали смо зашто је Граница основана. И утврдили смо, да је Граница основана зато, да ова држава лакше одбрани своје јужне међе од Турака; а уз то да држава дође до јевтине војске и за друге ратове.

Па зато, догод је пријетила опасност од Турака, и догод је граничарска војска била врсна да државу својом снагом добро послужи и у другим ратовима, нису они, који су овом државом владали, дирали у Границу.

Али времена се промијенише.

Прво, престале опасност од Турака. Прије 100 година отргоше се од Турске Срби у Србији, па онда Грци; а уз то Руси у силним ратовима с Турцима, ослабише Турску сасвим. Турска је за првих 70 година прошлог вијека била сасвим ослабљена. Турци више нису могли да се бране сами, а камо ли да нападају на кога. Како рекосмо, Граница је зато и постала, да брани ову државу од Турака. Кад те одбране више није требало, онда није требало ни Границе. Они који су Границу створили, кад им је требала, опет су је и укинули, кад им није више требала. Због себе и своје користи су је ство-

* Због неких својих послова није писац ових чланака могао у прошла два броја наставити свог писања. Сада то чини, и у будуће неће бити прекидања.

рили, па кад није била више потребна, они су је укинули.

То је први узрок, зашто су укинули Границу. А сад ево и другог:

Осим тога што је Граница бранила јужне међе ове државе од Турака, она је своју војску слала да брани државу и од других непријатеља. А Граница је то могла, јер у њој је сав народ био војска, а држави у она времена није требало много војске.

Тако је у свима ратовима ове државе с Французима, Талијанима, Прусима (Прајзима) увијек било више од полак војске граничарске. Граница је била велика једва као двадесети дио државе, а давала је војске више него сва остала држава.

Тако је у ратовима, што их је аустријска царица Марија Терезија 15 година водила с пруским краљем Фридриком, било свега аустријске војске око сто десет хиљада, а од тога је било седамдесет хиљада Граничара. Граница је дакле држави скупо плаћала она права, што их је уживала!

Али дођоше друга времена.

Дошло је доба, кад Граница није била врсна, да даде држави ни близу онолико војника, колико је требало; а још мање правих, изучених војника.

Дошло је доба, кад држави треба у миру четири пет пута онолико војника, колико некад у рату; а у рату и десет двадесет пута више. За Марије Терезије требало је у рату сто хиљада, а сад је ова држава много мања него онда, па јој у миру треба триста и педесет хиљада војника. А у рату, страхота је чути: милион и по војника; више него што у Граници има и људи и жена и дјече.

Да се све од реда, што има снаге, у Граници дигло, не би оволикој војсци, што но ријеч, ручка засолило. А шта би према оволикој војсци била граничарска момчадија, јер момчадија је за војску!

Дакле, Граница није могла да даде држави ни десети дио потребне војске. Требало је увести једнаку војну дужност по цијелој држави. Тако је и учињено. Па кад Граница више није могла чинити своју дужност, што ће онда с њом, него укинути је.

А шта ће с граничарским правима? Те правце дали су Граници зато, што је она готова за сву државу вршила војну дужност, и што је бранила међе државне од Турака, а не што су вољели Граничарима. Кад Граница више није могла ни требала то чинити, одузели су јој и оне повластице, правце. Исто онако, као кад обични човјек не да више веће плаће једном слуги, јер му и други ради оно, што је прије само онај први могао радити.

Да нису одузели Границе њезиних повластица, да нису Граничаре изједначили с другим држављанима, којих има двадесет пута и више него Граничара, они би се побунили. Сви ти Чеси, Пољаци, Мађари, Румуњи, Хрвати, па и Срби, који су из провинцијала, стали би викали: Ми служимо једнако, као и Граничари, а они имају већа права него ми. Нас није брига, што су они некада више вриједили држави него ми. Зато су имали и веће повластице, па чист рачун. Сад, кад не привређују држави више него ми, нека немају ни већих повластица. Па тако су и викали против Границе и држава је Границу изједначила скоро у свему с осталим држављанима, све мало по мало. Да су Граничари већина у држави, то не би могло бити, али овако је морало бити, јер четрдесет милиона јачи су од једног милиона.

Дакле, нико није крив, што је Граница укинута. Или, да боље рекнемо: Криви су четрдесет милиона других држављана, што нису дали да Границе буде, кад је не треба; и да Граничари уживају веће повластице од њих, кад држави од њих више не привређују.

Ето, зато је Граница укинута. А сад ћемо проговорити о том: да ли ми Срби Граничари баш морамо толико плакати за Границом.

Д-ру Лази Поповићу вођи Српских Соколова

(приликом избора за срп. нар. посланика)

у Ностајници.

Здраво вођо Соколова!
Наша љубав нек те прати —
Кроз времена бурна ова
А ти ћеш то добро знати...

Кога гласаш? питаше нас.
Насмија се срећа стара,
А крајишки народ викну:
„За Сокола, за Лазара“.

„Неће више ломити нас
Олуја ма каква била;
Нас заклања Соко Лазо
И Соколска снажна крила“.

Здраво вођо Соколова
И од данас ти нас води
Оном путу који стиже
Српској срећи и слободи.

7. (20.) новембра 1906.

Соко са Кордуна.

Пред Богом ћемо бити сви једнаки.

Не знају се краљеви,
Не познају цареви,
Не ниште се потребни,
Не поносе богати,
Кад дођемо на суду,
Гди ће Господ судити
Свим праведним и грешним.

Народно здравље.

Нокти.

Нокти су важан део човечјег тела и заслужују више пажње, него што им обично поклањамо. И они врше неке извесне задаће, па их с тога ваља одржавати у таком стању, како ће им најбоље одговарати. У исти мах су и украс руке, па их и с тога пазе и негују — нарочито жене.

Коса и нокти су делови човечјег тела, по којима се најбоље види, да се они непрестано подмлађују и занављају. Ако се не подрезују, порасту и достигну необичну дужину. Народна песма вели, како је Краљевић Марко после трогодишњег тамновања имао толике нокте, да је њима могао орати. У Азији има дивљачких племена, који пуштају нокте 40 сантиметара у дужину, а нокти са 3—4 сантиметра виђају се често и међу питомим и отменим светом. Лети брже расту него зими, а израсту сасвим за 106 дана.

На ноктима се показују и неке извесне болести, а по ноктима се може и порекло познати. Нокти Црнаца су н. пр. модрикасти или црнасти. Иначе су они готово сасвим провидни — тако, да кроз њих продире ружичаста боја коже, у којој су усађени. Туркиње их бојадису.

За нокте су везане и неке *празноверице* и нека врачања. Многи ће н. пр. код нас због домаће жалости и „нокте пустити“, а има их, који их никако не би у петак подрезивали. Неки опет по ноктима и судбину проричу, или догађаје предсказују. Деци се гледа у нокте, па ако цветају, т. ј. ако је на њима гдегод по која бела пеглица, веле, да ће се дете поновити.

Дугачки нокти значе доброћудност, а дугачки и широки — расипање и раскош. Црне мрље на њима значе несрећу у рату или женидби, а беле обратно и т. д.

По ноктима се суди и о *уредности* или неуредности. Лепо неговани, чисти подрезани нокти показују чиста и уредна човека, а запуштени, црни и глибави издају чељаде, које и иначе на себе не пази. Па већ тога ради ваљало би их неговати.

Али нокти могу бити од *пресудног значаја и по наше здравље*. Дугачки, неподрезани нокти могу при чешању и гребању кожу повредити, а на повређену кожу могу разне *заразне клице* у тело ући, те у њему болест изазивати. Нарочито се то може десити у оним случајевима, где је иза ноката глиба и којекакве нечистоће, у којима је обично и каквих кужних клица. У том случају су нокти управо и орачи и сејачи: оштрином својом разрију и разрањавају кожу, да одмах у разорану бразду засеју коју клицу из свога глиба и црила.

А да у „црном испод ноката“ доиста може бити кужних клица, доказано је и искуством и науком. Познато је н. пр. да се по гдекада и најмања повреда, и најситнија чибуљица „на зло да“, ако је „поганим ноктима рашчешемо“; да се од чешања и драпања (ноктима) сва кожа узбуди и запали, па често и суседне жлезде натекну; да се мале крастице и пљускавице ноктима по целом лицу разнесу и т. д. Опитом је доказано, да у „пр-

Србија: Саборна црква у Београду.

ном испод ноката“ (нарочито мале деце која још пузе) има свакојакних кужних клица — н. пр. клица од гноја, од црвеног ветра, од ушобоље, тифа (врућице), јектике и т. д. — а иза ноката заседну и заметци или јаја појединих дечјих глиста (гујавица) и других цревних готована.

И то је невоља, кад се човеку око корена запуштених ноката наређају т. зв. „*заноктице*“. Корен нокта је — као што знате — усађен у саму кожу, и она га тек танком ивицом својом покрива. Ако се на ту нежну ивицу коже не пази, она ће испуцати и дубље загулити, па баш и разрањавити. На те ранице може се

која кужна болест наметнути — тим пре и тим лакше, што ми рукама све прихваћамо, па их том приликом ласно загадимо.

Према свему овом јасно је, да и здравља ради ваља ноктима особиту пажњу обратити. По себи се разуме, да је при том најглавнија чистоћа. Топла вода, сапун и маказе — то су најпоузданија, а у исти мах и најјевтинија средства, којима се од свих тих опасности и невоља можемо ласно одбранити. Стари наш обичај, да се деци сваке недеље (суботом) и нокти подрезују, како се иза њих не би могла нечистоћа купити, ваља и даље подржавати. За децу и радну чељад нису никако дугачки нокти, иза којих се може „црно“ насламати, а ко баш хоће, да има такве нокте, нека их сваки дан бар по један пут (изјутра) добро (четком и ножем) очисти, да онога глиба иза њих нестане. Сем тога ваља сваки дан ону ивицу коже на корену нокта ноктима друге руке (или чиме другим) назад потискивати, да се за сам нокат не ухвати и не искрза, па на тај начин заноктица не постане.

И то је важно здравствено правило, да се *отворена места на кожи* (греботине, бубуљице, чирићи, красте, пљускавице и т. д.) *не рашчешавају*. Тога ради се деци, која имају где на кожи таквих места, да их могу дохватити и рашчешати, руке у чисто завијају, да ноктима до тих места не могу доспети. Малој деци (у колеџци) натичу веште мајке тога ради на зглобове у лакту, нарочите круте, наруквице (од јаче хартије), да не могу руку савити, па шапицама до уста и лица доћи.

Најпосле ваља и на то пазити, да деца *прстима не заилазе у нос и уста*. Ма како се пазило, дечји нокти не могу бити чисти, па ако дете таким ноктима чачка нос или зубе; сиса прсте или гризе нокте: биће увек прилике, да се нечистим ноктима зарази. Нарочито се на тај начин шире: црвени ветар, глисте, врућица (тиф.), заразно запаљење мозга, а баш и јектика.

„Здравље“

Д-р Хран. М. Јоксимовић.

Наук девојци

Лепо ти је под ноћ погледати
Где девојка седи код девера,
Испод венца младожењу гледи!
Њој говори млади младожења:
„Што ме гледаш драга душо моја?“ —
„Ја те гледам, суђен господару,
„Какав ћеш ми сада наук дати,
„Како ћу ти мајци уговети.“ —
„Лако ћеш ми мајци уговети:

„Доцне легни, а рано устани;
„Двор помети, и воде донеси,
„И очешљај своју русу косу.“

Изборне листине.

Приближује се јануар, а по нашем изборном закону имаду се течајем мјесеца јануара листине изборника и бирача саставити и јавно изложити кроз осам дана. У том року може сваки изборник и бирач, који држи да је он или ко други из изборне листине противзаконито испуштен, односно у њу уврштен, рекламирати усмено или писмено код опћинског (градског) поглаварства. Овакве рекламације рјешава нарочити рекламациони одбор. Против његове пресуде допуштен је у року од пет дана призив на сто седморице. Када се листине овако коначно установе имаде се у року од 3 дана обавити избор посредних изборника на име оних, које бирају бирачи у скупинама од 50.

Упозоравамо наше пријатеље, а нарочито извршне одборе, да припазе на изборне листине, како би се фалзификацијама стало једном за увијек на пут. Ако би до саставка листина ступио на снагу закон о заштити слободе избора, треба против свакога, ко би покушао састављати листине по старом куновском начину, поднијети надлежном судбеном столу казнену пријаву.

Наши дописи

Двор, 14. дец. 1906.

Пред двије недјеље разаслао је жуп. управни одбор загребачки закључак свој свима шумаријама и земљ. заједницама, којим се стављају увјети за сјечу штипавих (цвиканих) штапова. Народ је није разумио и дошли су људи са свију страна к нама, да нас питају за савјет. Имају овдје два несавјесна човјека (отпуштени службеници!) који да заслуже новаца и осумњиче нови курс, рекоше, да та наредба хоће, да забрани пашу и сјечу и да одузме земљ. заједнице. Увјерише двије хрв. земљ. заједнице и начинише уток.

Исти су исте те људе завели, те од њих добили потписе, да се од наше опћ. отцијепе. Ми једва излазимо са 17 села, а они хоће опћ. са два села. Та то је по њих горе. Е, ал у том случају би један био начелник, а други биљежник. У том грму зец лежи! Чим су опћине веће, тим је теже за чиновнике, али лакше за народ! То је оно, за чим се мора ићи!

Од Срба ни један им није насио, јер су дошли к нама и нас послушали. Били људи већ посумњали. Један рече, да им (ради те наредбе!) и жене рекоше: „Ето, то вам је ваша нова влада. Отима наше заједнице!“

Савјетујте своје рођане и пријатеље да купују и читају овај лист.

Но ми смо народ увјерили, да је та наредба веома добра. Камо среће, да су се жуп. одб. и досад за нас тако бринули! Та наредба каже, да свако, ко хоће да цвика штапове у шуми, мора имати зато дозволу. А то она зато вели, што су досада куповали наше шуме странци за цвикање штапова, пак једноставно посјекли све, што им је требало (чак су и жиле вадили!, напунили џепове, отишли и оставили нам похаране површине без шибљике! Одсад то неће бити, јер наредба нас заштићава, па каже странци, кад си посјекао, мораш се бринути и да шуму опет подигнеш. А то иде у корист наших шума и нас самих.

Зато она и вели, да онај, ко прода шуму за цвикање штапова, тамо не смије пуштати блага, јер ће благо уништити младице, а онда никад шуме тамо.

Ко купи шуму за цвикање, тај не смије сјећи средње младице ради тога, да од тих младица (средњих — најбољих!) последице нарасте велика шума; а све оне младице, које сметају растењу дрвета, да их мора на свој трошак одстранити, требао их или не требао.

То не иде у рачун којекаковим шпекулантима, али за нас и наше шуме је сасвим добра. Зато је ми и поздрављамо, а народ нека се не да завађати од којекакових надриписара и својих непријатеља!

*Извршни одборник
срп. сам. стр. у Двору*

КУПУЈТЕ САМО

!! СРПСКЕ ШКОЛСКЕ ЖИГИЦЕ

ТРАЖИТЕ ОД
ТРГОВАЦА ДА ИХ ПРОДАЈУ

Шта се збива у нас и у свијету.

Сабор краљевине Хрватске и Славоније одгођен је 5./18. децембра због божићних празника, те ће се опет састати 8./21. јануара 1907. године, да настави свој рад.

Српски (хрватски) језик у војсци. Познато је, да су Мађари себи извојевали то право, да у Угарској дописују са заједничким војничким властима мађарски, да се натписи на зграде војничке метну мађарски, да буде у пуковима званични језик мађарски, да у картама војничким буду мјеста означена мађарски а не њемачки. Сада је у делегацијама делегат г. Грга Тушкан устао и рекао министру рата, да треба да се то све уведе и код нас, јер нам то по праву и закону припада, па да у Хрватској и Славонији у војсци и нашем језику буду призната сва права као мађарском у Угарској. Министар рата одговорио је, да нема ништа против тога, да

се на војарнице (касарне) метну српски (хрватски) натписи. Ако је таки закон, да ће промијенити имена мјеста у војничким картама у Хрватској, као што је то учињено у Угарској. Онда се не ће више звати Загреб „Аграм“, Карловац „Карлштат“ и т. д. као што су до сад тако звана та мјеста њемачки, него ће у војничким картама бити само Загреб, Карловац и т. д.

Ето и то је један од успјеха хрватско-српске коалиције!

Др. Красојевић о приликама у Босни. У одборској сједници угарске делегације одржане 3./16. децембра приликом расправе босанско-херцеговачког прорачуна др. Ђорђе Красојевић управио је на заједничког министра финансија о управи Босне и Херцеговине 19 питања, у којима га позива, да се уреде прилике у Босни и Херцеговини и поправи земаљска управа. Домаћи синови не узимљу се довољно у земаљску службу него се довлаче у земљу странци, који не разумију ни језика народног и немају љубави за народ. Влада поњемчује тако земљу, прогони штампу, изгони из земље српске новинаре, не да да се оснивају земљорадничке задруге, иде против српских школа. Уопће влада ради тако, да народ у Босни и Херцеговини није никако задовољан с управом и уредбама. Позива стога министра, да се даду народу сва права и слободе, које народ ужива у другим земљама и државама.

Састанак Думе. Руска Дума (Сабор), како се јавља из Петрограда, састаће се 19. фебруара 1907. Руски народ се толико бори за своја права и слободе, па сад ће се видјети, што ће ова Дума донијети добра народу руском.

Расцијеп у Старчевићевој странци права. У странци Старчевићевој, којој је до сад био вођа др. Франк, настао је расцијеп. Госпићки Старчевићанци, а на челу им адвокат Гојтан и Марко Дешен издали су проглас, у ком најоштрије осуђују Франка и његову досадашњу политику, те изјављују, да прекидају са њим. Ако би, веле, и надаље др. Франк водио странку, да би је сасвим упропастио. Држи се, да др. Франк мора положити част предсједничку у странци, а др. Миле Старчевић са личким заступницима, да ће се оцијепити од др. Франка и преузети водство Старчевићеве странке.

Прва је Далмација и Далматинци, а онда ево Лика и Личани окренуше леђа др. Франку, а ваљда ће наскоро прогледати и Загорје и остали крајеви.

О О О О

СРБИ ТЕЖАЦИ!

Шалјите добру, здраву и паметну дјецу на корисне занате

Оснивајте Српске ратарске (земљорадничке) задруге

СРБИ ТЕЖАЦИ!

Купујте и читајте „Привредник“ лист Главног Савеза Српских Ратарских (Земљорадничких) Задруга у Загребу.

Различне вијести.

Говор народног заступника Светозара Прибићевића.

У овом броју доносимо као прилог говор народног заступника кореничког г. Светозара Прибићевића, који је изрекао у сабору. Срби ратари! Прочитајте на тене овај лијепи говор, па добро упамтите, што се у њем износи. Из овог говора моћи ћете много научити о нашим политичким приликама и нашем политичком положају.

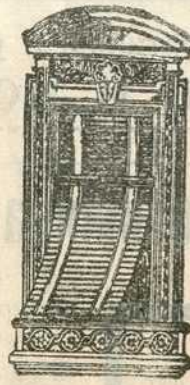
Брука др. Јосипа Франка. Вођа хрватске Старчевићеве странке права страшно се обрукао. Његов лист „Хрватско Право“, доносило је лањске године чланке, у којима се најгадније нападао г. Фрањо Супило уредник „Новог Листа“ и народни заступник глињски. У тима чланцима пребацивало се Супилу, да је издајник отаџбине, да је туђи плаћеник. „Хрватско Право“ још је тврдило, да има за све то и доказе. На то је г. Супило тужио одгов. уредника „Хрватског Права“ суду због клевете. Но др. Франк је овдје главни, јер је он допуштао да се то све штампа. Њему због тога пада мраз на образ. Др. Јосип Франк, који је добро знао, да не може изнијети никаквих доказа, завлачио је преко годину дана, да не дође до расправе. Но напошљетку 7./20. ов. мјес. дошло је до расправе. И шта би?! Др. Јосип Франк са својим одг. уредником морао је пред судом казати да нема никаквих доказа за своје клевете и морао је изјавити пред судом, да жали што је то штампао у свом листу и морао је ту изјаву још и у листу штампати и платити судске трошкове. Ово се зове: пљуни па полижи. А народ још каже за клеветника: Клеветник је гори од лопова.

Оснивање народних књижица. Ко хоће да оснује у ком мјесту сеоску књижицу, нека то јави предсједнику „Друштва за оснивање српских народних књижица у Загребу“ г. Милану Иванчевићу, професору у Загреб, Михановићева ул. бр. 36.

Први анафалетски течај у Срему. Ви знате да су анафалетски течајеви нека врста школа где одрасли неписмени уче читати и писати помоћу књиге за анафалете, о којој је већ било говора у „Српском Колу“. Таки први анафалетски течај основао је у Срему, у Јамени, пречасни г. Владимир Милутиновић, парох у Јамени. Овако треба да раде свуда народна господа, па да тако отварају очи своме народу.

„Нови Србобран“ — „Србобран“. Од 1. јануара 1907. лист „Нови Србобран“ излазиће опет под старим именом „Србобран“.

Мален издатан — велики дар. Ко жели стећи јевтин а ипак скупочијени божићни или новогодишњи дар, тај нека обраћа особиту позорност на последњој страни нашег данашњег броја штампани оглас банке Кронфелд и др. у Загребу.

Фабрика
жалузија,
ролета,
дрвених
и жељезних
завојних
капана

Г. СКРБИЋ

Илица 40. — ЗАГРЕБ — Илица 40.

препоручује своје

признато солидне, тачне и јефтин

фабрикате

Цијеновници бадава и франко.

604. 5—

Распачавање „Пошастина“ дозвољено наредбом и.р. зем. владе у Загребу од 18. VII. 1906. бр. III. Б. 1328-I.

ПОШАСТИН

је најновије средство

против свињске заразе (куге)

Прокушан је у много случајева, те је повољно упливао на ток свињске заразе у свим оним случајевима, када се је праводобно, наиме у првом почетку болести налазећим се свињама подавао.

Према томе је први увјет за успјешно дјеловање тог лијека, да се употреби одмах, чим се први знаци болести опазе.

Цијена боци јест једна круна.

Мање од 2 боце не одпрема се поштом. — Нарудба од најмање 10 боца шаље се просто од поштарине.

Добива се уз тачну упуту код

Ђуре Ахтолек-Орешека

љекарника

у Броду на Сави.

Добива се у свим љекарнама.

Најјефтинији и уједно најдрагоцјенији божићни и новогодишњи дар

јест

Срећковна књижица Банке КРОНФЕЛД и др. У ЗАГРЕБУ.

Преглед добитака:

5	добитака	à	600.000	3.000.000
5	"	à	400.000	2.000.000
10	"	à	300.000	3.000.000
10	"	à	250.000	2.500.000
20	"	à	200.000	4.000.000
20	"	à	100.000	2.000.000
40	"	à	6.000	2.600.000
40	"	à	60.000	2.400.000
5	"	à	50.000	250.000
10	"	à	40.000	400.000
15	"	à	25.000	375.000
35	"	à	20.000	700.000
10	"	à	10.000	100.000
25	"	à	8.000	200.000
35	"	à	6.000	210.000
115	"	à	5.000	575.000
20	"	à	4.500	90.000
10	"	à	3.600	36.000
10	"	à	3.500	35.000
80	"	à	3.000	240.000
140	"	à	2.500	350.000
150	"	à	2.000	300.000
300	"	à	1.500	450.000
275	"	à	1.000	275.000
100	"	à	800	80.000
480	"	à	700	336.000
200	"	à	600	120.000
2885	"	à	500	1.432.000
3200	"	à	400	1.280.000
1160	"	à	380	440.000
12230	"	à	200	2.445.000

Амортизацијонална бу-
чења исказују 36.938.750
Укупно К 69.160.050

Овим даром можете обдаренога за цијели живот
опскрбити и усрећити.

Свака ових елегантних књижица је потврда о по-
сједу једнога дјела по банци Кронфелд и др. основанаго
срећковнога друштва, које се састоји из 50 дјелова, а ко-
јему је сврха закуп од

50 срећака Пештанске Прве домовинске штедионице

Свака срећка мора добити! — Ове срећке играју 70
година! — Сваке године 3 жријебања!

На једној срећки се може по више пута добити.
Свота од 69 мидијуна и 160.050 круна у готовом се мора у
име згодитака исплатити.

Сваки се дио друштва намираје у заступце следе-
ћим мјесечним оброцима по К 8.—

Срећковну књижицу, која садржаје бројеве и серије
свију срећака, које су власништвом друштва, уручујемо
одмах након примитка

првог obroка од К 8.—,

те је тиме власнику књижице осигурано право игре (у
размјеру дотичног дјела) на све друштвене срећке.

Након уплате свијух obroка раздијелиће се дру-
штвена имовина члановима на једнаке дјелове. Сваки члан
добие по броју својих дјелова једну или више оригинал-
них срећака и односни дио друштвених можебитних до-
битака у готовом. Један члан може истодобно бити по-
сједником од више дјелова.

Даровањем овакове књижице не само да одмах осје-
гурате обдарованом изванредну добитну могућност, већ
уједно трајно упливате добрим и користоносним начином
на њ, јер га уплаћивањем мјесечних obroка принукате на
штедњу, дочим он стече вриједносни папир, којему ће
бездвојбено цијена порастати, а на тај начин ће се — без
обзира на добитке — уложена главница повећати.

Вазда смо радо приправни, ове срећке по дневном текућу натраг купити или дати пред јма на исте.

Молимо за чим скорије припошлање ниже наручбенице и уплате од првога obroка
у износу од

8 круна,

пошто имамо само још неколико расположивих дјелова.

Наши клијенти (муштерије) добивају бадава поштанских уплатница, тако да нам могу
новац вазда без трошка послати.

Банка КРОНФЕЛД и др.

Марије Валерије улица бр. 6. ЗАГРЕБ Марије Валерије улица бр. 6.

Наручбеница

Банци Кронфелд и др., Загреб.

2631 1-2

Молим да ми безодвлично припошаљете (жељени број) срећковних књижица
Вашега срећковног друштва за куповање од 50 срећака Пештанске Прве домовинске штеди-
онице, а истодобно Вам шаљем у прилогу поштанском дозначницом први оброк од (за сваку
срећковну књижицу К 8.—) К.

Молимо јасно писати: { Име:
Обитавалиште:
Поближу адресу:

Говор

Нар. заст. Светозара Прибићевића

(у адресној дебати).

Високи саборе!

Прије свега хоћу да додирнем једно питање и то питање чисте форме, које не мора баш бити од необично великога значења, али је ипак од неке важности. Ја као човјек демократске свијести и осјећаја морам изјавити, да не одобравам онај тон, који се употребљује у адресама као одговорима на владарске поруке. Држим, да се такав тон може сматрати као остатак из онога доба, кад су владари имали пред собом репрезентанте појединих сталежа, а не представнике суверенитета народног, и увјерен сам, да ће млада и бујна демократија, која маршира од успеха до успеха, знати и у овом питању чисте форме да изведе темељит преокрет.

Међутим да пређем, изоставивши ово питање форме, на саму ствар. Хоћу, да се дотакнем приговора, који су стављени с једне стране високе куће на нашу адресу, значај и смисао те адресе. Прије свега приговорано је, што у тој адреси нисмо обиљежили све захтјеве, које смо наизвали у нашим посебним програмима, него смо само један дио тих наших захтјева унијели у њу. Морам на то одговорити, да је моје мишљење, да никако не спада у адресу целокупни програм појединих странака, које подносе адресе, него само питања, која су за дани политички момент најактуелнија или су бар такве природе, да је рјешавање тих питања остварљиво у догледној будућности.

Ја не ћу да навађам много примјера из парламентарне праксе у потврду овога становишта; истаћи ћу само један најближи примјер, који имамо у посљедњој адреси хрв.-угарскога сабора. Та је адреса излучила велика државо-правна питања и проблеме из своје садржине, те се је задовољила набрајајући такситивно само сва она важна, актуелна питања, која данас интересирају све слојеве у Угарској и све странке, које воде у парламенту ријеч.

Ми смо такођер у нашу адресу унијели по нашем мишљењу најактуелнија питања за нашу јавност, за нашу отаџбину Хрватску.

А нарочито смо нагласили три најважнија, и свакако најактуелнија питања од којих је прво питање уставних реформа, чију актуелну важност нико порицати не може; друго питање промјене државо-правног одношаја према краљевини Угарској и треће питање сједињење Далмације с матером земљом Хрватском, које је већ зато у данашњем политичком моменту актуелно, што је у уском савезу с акцијом за самостално царинско подручје.

Према овом, што сам сада рекао, не обухваћа наша адреса сав наш програм, програм коалиције хрват. и српске, а нити целокупни програм појединих странака у овом блоку странака, него само позитивни актуелни дио нашега програма. Остали, идеалнији дио наших програматичких становишта суспендовала је свака странка у коалицији, али тим суспендовањем није се ниједна одрекла рјешавања ових питања, него је само то рјешавање одложила.

Високи сабор ће допустити, да парламентарна пракса може показати небројено много примјера као потврду, да је овакова тактика и правилна и да она одговара тежњи за позитивним успјешним радом парламентарног тијела, народног заступства. Треба на пр. истаћи само поступак заиста државо-правно-радикалне странке, која данас доминира у заједничком уг.-хрв. и у ужем угар. сабору, а то је странка, која вођује под именом Кошутовим и стоји на програму од г. 1848.

Та је странка, док је била у опозицији дуалистичком и да се тако изразим нагодбеном систему, који је владао у Угарској, водила радикалну борбу; али нико не може казати, да је она ишла затим, како би пошто по то изиграла успјехе владајуће странке, него је увијек само маркирала своје програмо-нагодбено, антидуалистичко становиште. И та је странка, кад је подносила своје адресе, уносила у њих и свој државо-правни програм. Сада међутим, кад је Кошутова странка одговорна за политичку ситуацију у земљи, кад она мора пред историјом да одговара за судбину Угарске, у данашњем политичком моменту суспендовала је она питање о ријешењу државо-правног проблема, те је своју пажњу усмерила унутрашњем преображају Угарске. Оваквих примјера има још. Ако има странка, која се не може третирати као опортунистичка, која је ортодоксна и која заиста заслужује, да јој се призна чување њеног начелног становишта, то је странка социјалистичка свуда на читавом свијету, нарочито на европском континенту.

Допустите ми, вис. саборе, да се социјалистичка странка такођер од момента до момента према политичким потребама и приликама служи оваковом тактиком.

Свакако тежња социјалистичког програма иде за већим преображајем него тежња икоје државо-правне странке, јер ове настоје највише око тога, да изведу какав територијални поремећај, али тежња соц. странака иде затим, да се изведе радикална промјена у структури читавог друштвеног склопа. Па ипак социјал. странке знаду да суспендирају рјешавање друштвеног проблема и у појединим политичким моментима раде на остварењу оних питања, која су за сталеж, што га репрезентирају, најактуелнија и најважнија. Признаће ми високи сабор и то, да овако у овом смислу поступају политичке странке и у врло просвјетљеним земљама. Узмимо за пр. Енглеску. Кад се на посљедњим изборима за парламенат водила борба између конзервативне торијевске и либералне виговске странке, онда се та борба није кретала у оквиру целокупних програма дотичних странака. Платформа за изборе обухватала је само једно питање, велико и за онај политички моменат најактуелније, а то је питање заштитне царине и слободне трговине. Из тога, што су ове странке дале приоритет једном тако важном питању, не излази, да су напустиле своја програматичка становишта, да су починиле вјероломство на својим програмима или што сличнога.

Ипак, високи саборе, наша адреса, у којој смо додирнули и питање промјене нашег државо-правног одношаја према краљевини Угарској, није таква, као што јој се предбацује са стране Старчевићеве хрватске странке права, није строго нагодбеначка у смислу одржања државо-правнога status quo-a. Наша адреса је ревизионистичка и кад смо ми ставили у њу онај пасус о §. 70. нагодбе, имали смо на уму, да тим народу јасно и отворено кажемо, да ћемо у догледној будућности приступити ревизији државо-правне нагодбе, која ће испастаи према томе, како онај политички моменат, када то питање ставимо на дневни ред, буде изабран и према томе каква буде наша снага у рјешавању тога питања. (Бурно одобравање у коалицији и плескање.)

Ово је, високи саборе, наше програматично становиште у овом садањем политичком моменту, а програматично становиште противне странке за овај моменат је сасвим другачије, јер Старчевићева је странка права у своју адресу унијела целокупни свој велики државо-правни програм.

Допустиће високи сабор, да да-

дем изражаја свому увјерењу, да би овакова политика, кад би претендовала на то, да је прихвати сви одлучујући и владајући фактори у земљи, била casse-cou политика, а не би била политика, која би се могла подичити каквим позитивним успјехом. Зашто мислим овако? Јер, дужан сам, да и то кажем. А мислим, да ћу најбоље одговорити на то питање овако: Господин д-р Хорват, који је покушао да нам овдје покаже пут и начин, како би се могао, кад би се његов програм прихватио, и остварити, рекао је, да би тада представници народа у хрватском сабору покушали преговарати са самим краљем, што би тобоже одговарало становишту, према коме Старчевићева странка права неће да има ништа заједничкога ни са Угарском ни са Аустријом. И доао је, а послјије су и друга господа то наглашавала, да је то уставни пут, којим се државо-правни проблем може ријешити.

Моје мишљење је сасвим другачије. Ја држим, да то не би био ни у којем погледу пут уставан и да би краљ могао пристати на тај пут само онда, када би био аутократ, апсолутиста.

Зашто мислим овако? Мислим, да је уставан пут само онај, који одговара прописима темељних државних закона, закона, који су обавезни за све грађане у земљи, за владајуће факторе, а нарочито за владара, који је на те законе присегао, који је положио присегу на устав. И кад бисмо хтјели баш сада у овом часу, да тражимо државо-правне промјене или да пријећемо на остварење државо-правнога програма, ми бисмо се морали служити само тим путем, само оним процедурама, које су предвиђене темељним државним законом. Сам краљ данас није аутократ, нити смије бити, него за његове чине одговара одговорна влада, и кад би он хтио ступати с нама у какав контакт, у преговоре ма какве врсти, морао би то чинити на темељу закона и апсолутно не би смио мимоилазити компетентне уставне факторе. (Заст. д-р Карло Бошњак: А с Кошутом је ипак преговарао! — Заст. д-р Александар Хорват: За Мађаре је увијек изникма.)

Господин др. Хорват је ишао даље у детаље и казао је, да ми не бисмо преговарали директно са краљем, односно с краљевом личношћу, него са министром краљевске куће, ако сам га добро разумио, или са министром спољних послова.

Господе, баш примјер Угарске доказује, да је пут, који ви предлагете, неуставан. Мађари су већ били у сличном положају, кад су хтјели, не да мијењају државо-правне одношаје, него да извојују мађарски командовни језик, причем се радило само о интерпретацији аустро-угарске нагодбе, па кад су представници мађарске коалиције дошли у Беч и кад им је на оном значајном састанку владар ставио ултиматум, казао им је, нека евентуални одговор на то саопште министру спољних послова.

Али су представници мађарског народа категорички одбили овај позив изјавивши, да не могу преговарати с министром спољних послова, који није држављанин Угарске, нити има икакве одговорности пред угарским сабором. (Заст. др. Јосип Франк: А 6 мјесеци касније? — Заст. др. Душан Поповић: То су биле бајунете!) Касније, кад су преговарали с круном, чинили су то посредством угарског министарства, односно одговорне угарске владе и Ферјервари је био онај, који је посредовао код првих пурпарлера између краља и коалиције. (Заст. др. Јосип Франк: А зашто је Полоњи ишао у Беч?) То су биле закулисне ствари. (Заст. др. Јосип Франк: То је био већ готов факт.)

Иначе, високи саборе, држим, да се не треба око тога питања сувише ешо-

фирати, (Заст. д-р Јосип Франк: То је истина!) јер не мислим, да ћемо се у догледно вријеме моћи бавити његовим ријешењем. Држим, да би се онај програм, како сте га ви сложили и изнијели у својој адреси, могао остварити онако, како ви предлагете и како је то образлагао госп. д-р Хорват, само у ненормалним временима, само онда би се онако могло пријећи на његово остварење, кад би се Аустро-Угарска монархија претворила у једну каотичну масу, у којој би биле избрисане све разлике између појединих државо-правних облика и кад би nestало свих компетентних уставних фактора. (Одобравање код коалиције.) У том и таквом стању не пита се онда, како се воде преговори, нити је то мјеродавно, него се бира пут, који је најјелисходнији и који најбрже до успјеха води. (Заст. д-р Јосип Франк: На пр. послјије Садове је другачије било!)

Биће добар госп. д-р А. Павелић, те ће ми дозволити, да се осврнем и на њега. Он је изволио казати, позивљући се на један мој говор, који сам држао код предлога д-ра Лорковића о свеопћем праву гласа, да смо ми Срби против проширења хрватскога територија. И д-р Павелић је нас тиме директно ставио у противност са читавим државо-правним програмом, не можда странке, коју он заступа, него и са програмом странака, које су у коалицији.

Али ја ћу питати госп. дра. Павелића: Кад је истина, да су средства, која предлагете за остварење великог државо-правног програма заиста илузорна и безуспјешна, какав може бити други пут и начин, који би могао довести до остварења тога програма? Казао је др. Павелић у завршетку свога говора, да су Талијани зечеви, заборављајући на то, да су се Талијани у борби за своје народно уједињење служили бодежима, ножевима, кубурама и бомбама. Ја држим, да би се данас овакав велики државо-правни програм само на такав начин, само тим револуционарним путем могао остварити. (Приговарање код Старчевићеве хрватске странке права.)

Не стоји додуше ни то, јер целокупна наша снага, све кад би били и потпуно сложни и уједињени, не би могла провести ту револуцију поред оних конјектура, које је отворио др. Павелић и његови другови. Зашто?

Јер д-р Павелић, износећи разлоге у обрану свога становишта, навео је таквих разлога, да би смо морали, кад бисмо их прихватили, ризикрати сукоби са царством турским и са краљевином Угарском, а и са краљевином Италијом, која репрезентира снагу од 30 милијуна душа. А кад не би смо били још сложни и уједињени, имали бисмо код куће на свом територију и међусобни грађански рат. Та дакле перспектива, коју нам отвара г. д-р Павелић није ружичаста, те нема никаква изгледа, да би се могло доћи до остварења великог државо-правнога програма, осим ако вјерујемо можда у фантастичне приче и чудеса (Заст. д-р Анте Павелић: Ви сличите ону немачком научењаку, који је написао 15 свезака доказујући, да се не може ујединити немачко царство. — Заступн. Будисављевић: Али како је Бизмарк ујединио Њемачку? Бајунетама. — Заст. д-р Александар Хорват: Свијешћу народа. Учитељи били су први пионири. — Заст. д-р Иво Елеговић: Тко зна, не ћемо ли и ми једанпут посегнути за бајунетама.)

Њемачки народ, кад се је радило о уједињењу, понајприје је прибавио целокупну своју снагу, а морао је и неколико ратова да води, док је дошао до својега јединства. Шта више, ни то није било довољно, јер катастрофални по Француску рат од г. 1871. могао је само за то свршити с тако великим успјехом за Њемачку, што је њемачком народу била у помоћи благонаклона не-

устралност рускога царства и аустро-угарске монархије. А позната је ствар, да Италија са својих 30 милијуна душа није могла доћи до уједињења без реалне помоћи у бајунетама и у новцу са стране Француске. (Код коалиције одобравање.)

И кад бих ја, високи саборе, хтио, да вјерујем у остварење радикалног државопривног програма, како га ви заступате, т. ј. програма Старчевићеве странке права, онда бих сам себе морао држати наивним, а могао бих вјеровати у остварење само онаково, како га је у појединим моментима замишљао покојни Кватерник, и како га је можда понекад замишљао Анте Старчевић, који нису рачунали на нашу снагу народну, него су помишљали и на велике дипломатске савезе. (Заст. др. Александер Хорват: Старчевић је само помишљао на снагу народа. — Заст. др. Иво Елеговић: Ми не ћемо ни на Цариград ни на Рим навалити.) Ви ћете допустити, да дадем израза своје мишљењу, а ви своје заступате касније како знате.

Али, високи саборе, кад би Старчевићева странка права заиста озбиљно заступала своје становиште, онда би и у српском питању морала по-примити сасвим нови програм. Сада ћу се, наиме, вратити на оно цитирање мојих ријечи, којима се у посљедњем свом говору послужио г. др. Анте Павелић. Ја сам казао, да она хрватска странка — то је бар био смисао мојих ријечи, — да она хрватска странка, која би стајала само на становишту нагодбе, која за Хрватску не би тражила више, него само Далмацију, не би ни требала можда рачунати са Србима.

Сасма је другачији положај радикалне државопривне странке, која иде за проширењем хрватског територија преко територија краљевине Далмације и краљевине Хрватске. Баш та странка, која хоће да прошири територију Хрватске и Далмације, морала би рачунати са Србима и морала би да води борбу с оном другом хрватском нагодбеном странком због Срба и српског питања. (Заст. др. Анте Павелић: То је ваше мишљење! — Заст. др. Душан Поповић: Ваљда није Шекспирово!) Понављам, морала би да води борбу баш због српског питања, јер је тој странци апсолутно потребан споразумак са Србима, ако хоће озбиљно да пријеђе на остварење свога радикалног државопривног програма.

Ствар је јасна. Та странка хтјела би, да се уз Хрватску, Славонију и Далмацију сједини и Босна и Херцеговина. Али та ће странка допустити да у Босни и Х-рцеговини имаде око 700.000 православних Срба (Заступник д-р Александер Хорват: Али нису сви Срби.), од којих су многи у појединим крајевима, на појединим експонираним мјестима, људи, који репрезентирају велики капитал и културу, а сви су свјесни своје народности и воде за собом масе, без којих се, ако рачунамо само на своју снагу, босанско-херцеговачко питање не може ни за корак помакнути унапријед.

Ако дакле Старчевићева странка права озбиљно мисли на остварење свога програма, онда она мора прије свега тражити *modus vivendi* са Србима, јер је иначе њезин програм један *prim desiderium*. (Бурно одобравање код коалиције. — Заст. д-р Иво Елеговић: Тражићемо *modus vivendi*, али ви морате бити Хрвати. — Заст. д-р Анте Павелић: Али ви диктирате увјете тога *modus vivendi*. — Заст. д-р Александер Хорват: Зато им и иде под сваком владом добро.)

Високи саборе! Ја не вјерујем међутим, да Старчевићева странка права озбиљно мисли на остварење својега програма. (Чуђење код Старчевићеве хрв. странке права. — Гласови: А, тако ви говорите! Заст. д-р Иво Елеговић: Сад већ није озбиљно. Сад ћемо се шалити. — Заст. д-р Јосип Франк приговара.) Молим, ја ћу своје мишљење образложити.

Старчевићевој хрватској странци права јако је мрско нагодбено становиште дапаче одвратно. (Заст. др. Александер Хорват: То стоји.) Па ипак, ако је то тако, има један конкретан примјер, гдје та одвратно не није дошла до израза.

Старчевићева хрватска странка права држи, да је сваки рад на нагодбеном темељу утврђивање данашњег државопривног одношаја између краље-

вине Хрватске и Угарске. И та странка нарочито држи, а то је рекао и го сподин Јерко Павелић, да је баш избор у заједнички сабор учвршћивање овога нагодбеног одношаја, па ипак је она ове године радила на том, да се данашњи нагодбени одношај учврсти, јер је она управо својом снагом омогућила избор у тај заједнички сабор угарско-хрватски. (Немир код Старчевићеве хрватске странке права. — Заст. др. Александер Хорват: Лијепа хвала!)

Ова је странка имала у својим рукама судбину будућих одношаја између краљевине Хрватске и краљевине Угарске, те је могла да уздрма, ако не да сруши државопривну нагодбу, јер би заједнички сабор био без хрв. делегата крв, не би био компетентан ни зато, да бира т. зв. угарску делегацију. (Заст. др. Иво Елеговић: Да сте ви стајали на нашем становишту, не би били тако радили.)

Старч. стр. права приступила је тому избору додуше са једном оградом. Но што значи та ограда? Та је ограда један смоков лист. (Бука код Ст. хрв. стр. права. — Заст. др. Александер Хорват: То је политичка перфидија након онога, што смо вам учинили, да срушимо старе мађароне. Ви сами најбоље знате, да је тако и да би ишли стари мађарони у Пешту, да нисмо вас послали. — Заст. др. Иво Елеговић: Да сте ви били на нашем мјесту, не бисте тако радили.)

Куда води таква ограда? Најбоље се то види по примјерима код других народа. Ви ћете знати, да су примјернице Чеси стајали на становишту негације државног устројства Аустрије. Они су наине перхоресцирали улаз у царевинско вијеће. Еволуцијом је дошло до тога, да су улазили у царевинско вијеће с оградом, а сада је ограда пала и сада се комотно корача преко порушене тарабе. (Глас код Старч. хрв. стр. права: Ви сте ишли безувјетно у Пешту. — Заст. др. Иво Елеговић: Зато и Младочеси пропадају!)

Госп. др. Павелић допустиће и то, да је моја дужност, да се овдје изјавим о његовим приговорима српском поријеклу и уопће српском имену и народу у Хрватској.

Он је устврдио, да у краљевини Хрватској до прије 50 година није ни било Срба, да се није за њих ни знало, а у актима, повељама и дипломатским списима да није наћи ни трага ни гласа српском имену.

Колико је то тачно, колико је исправно, колико је он проучио та акта и списе, и колико је упућен у историју Срба у Хрватској, то ће показати ови примјери, које ћу сада изнијети (чита):

„Год. 1538. дао је цар Фердинанд...“ (Заст. д-р Анте Павелић: То је апокрифна исправа, то је доказано.) Изволите саслушати мене, као што сам ја вас, ви ћете моћи то контролирати.

„Год. 1538. дао је цар Фердинанд повластице Србима, што се населише у сјеверној Хрватској (у Жумберку?). Цар каже, да му је генерал Никола Јуришић јавио, да су се доселили неки српски или рашки (*Servianos seu Rascianos*) капетани и војводе с народом, који је под њиховом влашћу. У тој се повељи досељени Срби зову „*Serviani seu Rasciani*“ (5 пута) и „*Rasciani*“ (1 пут). (Заступ. д-р Елеговић: „*Servi*“, т. ј. слуге, робови.) Господин Павелић може, што се овога тиче, потражити то у Лопашичевим „Споменицима“ хрв. крајине, св. I, стр. 5—6, и у *Szoernig Ethnographie II*, стр. 360. (Заст. д-р Анте Павелић: Доказао је један историчар, да је то једна апокрифна исправа.)

„Год. 1609. дају нински бискуп Блаж и башки капетан Г. Стјепановић препоруку Николи Драшковићу и Томи Миличићу личким посланицима, који су дошли у Баг због исељавања — били су под турском влашћу — и донијели писмо „писано српски“ (*Scritta in serviano, sudetta lettera serviana*).“

Године 1660. написао је по свој прилици загребачки бискуп Петар Петрећ расправу о српском православном владицанству у данашњој сјеверној Хрватској, у којој каже за тамошње Србе: „Власи или Раци или правије да кажем Срби, јер су поријеклом из државе Србије.“ (*Valahi sive Rasciani vel ut verius dicam Serviani*). (Заст. др. Александер Хорват: Чија је то књига. — Заст. Будисављевић: Професора Ђерића од универзитета. — Заст. др. Александер

Хорват: А сада знамо и каква је. — Заст. др. Анте Павелић: То је побио др. Хорват, када је доказао, да у 700 исправа нема о Србима говора ни у једној.)

Године 1690. 21. августа дао је цар Леополд неке повластице православним Србима и то у свој Грчкој, Србији, Бугарској, Далмацији, Босни, Јенопољу и у Херцеговини, исто тако у Угарској и Хрватској, гдје заиста живе. (Заст. др. Иво Елеговић: Ну читајте, што пише о том Хорват. — Заст. Будисављевић: Немојте Хорвата спомињати, то озбиљно до њега држи. — Гласови код Старч. хрватске странке права: Пак узмите Смичикласа и Клаића. — Бука.)

Предсједник (звони): Молим господу заступнике, да поштују слободу говора и да госп. заст. Прибићевића не сметају, јер држим, да је достојније и љепше, ако се господина говорника слуша мирно, као што су господа од већине слушала госп. заступн. Јерка Павелића. (Заст. др. Анте Павелић: Какве су то исправе?)

Заст. **Светозар Прибићевић**: Ја цитирам само оне исправе, које можете контролирати (чита):

„1718. год. састадоше се у Даљу српски посланици, да се потуже цару на гажење српскијех „привилегија“. Владика се коштајнички тужио на заповједнике, што тамошњи католички попови узимају десетину од Срба (*Serben*) православне вјере.“

„Око 1744. год. пише осорски бискуп Матија Караман против православних Срба у Далмацији и каже, да је кардинал Колонић искао од „Пропаганде“, да се постави „у Хрватској српски владика католичке вјере“ и спомиње Т. Пашића, „српског владика католичке вјере“. (Заст. др. Александер Хорват: Срби сви и свуда.)

„1750. написа задарски архиепископ Мат. Караман извјештај о православним Србима у Далмацији и каже, да су Срби насељени у сјеверној Далмацији све до планине (Велебита), која их раставља од аустријскијех Срба“.

1770. спомиње А. Крчелић више пута Србе у Хрватској. Кад су ускоци 1530. дошли из Турске у Поуње, каже А. Крчелић за њих у биљешци, да су то „Србљи или Раци бјегунци“. (*Profugi Serbli sivi Rasciani*.) Србље унијате зове он „Србима, које у опће зову Власима“. („*Rascianos vulgo Vlahi vocatos*“) Каже, да Србе зову различнијем именима: Једни их зову Власима, а други Рацима или Србима; неки Албанцима и Бошњацима.

1772. године написа дебелобрдски парох Стојан Шобат катихизис, који се почиње овако:

Вопрос: Ко си ти?
Отвјет: Ја сам човек, Србин Христјанин; а мало за тијем:

Вопрос: По чему зовеш се Србин?
Отвјет: Зовем се по роду и слову илити језику оних људи, од којих происходим и који именују се Срби.

1772. године наштамп мој земљак Бановац Стеван Вујановски у Бечу њемачку граматичку „в ползу серпских дјетеј на славеносрпском језику“.

1788. године, кад су Русија и Аустрија ратовале против Турске, отиде лички капетан Филип Вукасовић са 200 Личана и 200 Оточана у Црну Гору. Од официра и најмлађих заповједника спомињу се неки по имену као Павелић, Вукасовић, Маројевић, Мартин Ковачевић. С њима је ишао и католички поп Јосип Крмпотић (Личанин), који је спјевао пјесму о овом догађају у славу Филипа Вукасовића. У тој пјесми зове он све војнике без разлике вјере Србима. Ево што он каже:

„Пред њима је племић од старине, Вукасовић од личке крајине...
Остали су рода витешкога
Прави Срби, право славе Бога“.

1791. године пише ц. и кр. илirsка дворска канцеларија карловачком владици:

„Из обзира на многоврстне користи, што их добива држава насељивањем српских поданика у ц. кр. наследи земље — *welche die Einwanderung der serbischen Unterthanen in die k. k. Erblande gewähren i t. d.*

1793. године наштамп Бановац Стеван Вујановски у Бечу своје „Руководство“ и књижицу „Историја цркве“ обоје „во употребљеније српских училишћ“.

1798. године каже М. П. Катанчић

за србско име: „Оно је заиста нашим Илирима познато, да се свуда Србљима зову, не само они, који живу у Србији, него скоро по свем Илирику, а и по Дацији, особито они, који су грчкога закона, који мисле, да се тијем највише од другиж разликују, што се зову Србљи или Србљани“. (Приговори код Старч. хрв. странке права — Заст. др. Душан Поповић: Ја за своје српство не требам никакве повеље. — Заст. Будисављевић: Нити ја за своје. — Заст. др. Анте Павелић: У Хрватској требате, ако хоћете бити Срби.)

Високи саборе! Ја сам изнио ове цитате само зато, да покажем госп. Павелићу, да није оно истина, што онтврди, како не стоји, да нема српском имену ни трага ни гласа у актима... (Заст. др. Иво Елеговић: У ту се сврху позивате на апокрифне списе.)

Гледе нашег стајалишта у народносноном питању имам међутим да одговорим г. Павелићу ово: Ми смо Срби народ, који резон за свој опстанак не вадим из праћних аката, нити се позива на славу пропахих цар вина, нити хоће, да на излизаним агиографским грбовима удари темељ свој; ми смо народ, који се у народносноном питању држи другог, модернијег становишта; Свако ко се осјећа чланом једне културне заједнице; свако, ко се осјећа чланом једног народног друштва; свако, кому је свијест, увјерење загријано једном народном мишљу — има право, да се зове дотичним народним именов. Има то право зато, што народ, појам народа, није ни појам политички, ни антрополошки, нити етно рафски, него је то појам културно-социјални. Модерно становиште у питању народносноном, које је тако сјајно оборио Ренау у свом дјелу: *Qu' est ce qu' une nation* одговара оној сјајној и крилатој ријечи Паскаловој: Ја љубим — дакле јесам! Аргумент дакле за своје српство овдје у Хрватској црпемо ми из сасвим другог извора, него што су та акта, ти дипломатски списи, те привилегије... (Заст. д-р Александер Хорват: Знамо. Од другуда је ваш извор. — Заст. д-р Душан Поповић: Селак не чита такве дипломатске списе. Заст. д-р Александер Хорват: Него ћете селак дати катекизме ваше читати. — Заст. д-р Душан Поповић: Можете о 100 катекизма говорити, али наш вам се селак смије. — Бука.)

Аргумент за наше српство, да вам право кажем, лежи у томе, што ми у Хрватској имадемо своју штампу, што имадемо овдје своје значајне културне институције, што имамо своју колосалну привредну организацију тај аргумент налазимо ми у свакидашњем плебисциту српског народа. И држећи се овог демократског становишта у народносноном питању, нама је свједно, признавале нас привилегије или не, било трага нашом имену у актима и дипломатским списима или не било. Бефели нека се издавају против нас, наше име српско нити се даде збрисати, нити ће нас привилегија пропахих царства и њихова слава да утврди и ојача, ако наше српство не живи у свијести и у срцу нашега народа. (Бурно одобравање и пљесак те живио код коалиције и на галеријама. — Заступник Љуба Бабић-Ђалски: Тако се говори. — Глас код Старчевићеве хрватске странке права: живила српска банка! — Бука и приговарање. — Заст. др. Александер Хорват: Он говори о српском капиталу, који су они створили. — Заст. др. Владимир Франк према д-ру Поповићу: Овај ће посрбица нама говорити, да смо денунцијанти! Ви сте денунцијант. — Заступник др. А. Хорват: Па што сте? Ви сами кажете, да је српски капитал вас створио! — Бука.)

Предсједник (звони): Молим госп. заступника Поповића, да се служи парламентарним изразима. (Заст. др. Александер Хорват: Ако је могуће.)

Заст. **Светозар Прибићевић**: На те ћу упадице одговорити ово: Ту је српску банку српски народ својим жуљевима и својим знојем основао. (Заст. др. Александер Хорват: Знамо, како је!) Ви, који непрестано овдје продукујете о словенској солидарности, ви бисте се — ја барем мислим — морали поклонити пред народом, који је својом приватном иницијативом и својом рођеном снагом могао да створи такву значајну институцију. (Заст. др. Александер Хорват: Кад не би знали, што је. — Заст. др. Душан Поповић према дру Хорвату: Ево га. И ко гуштер је већ зелен! —

Заст. др. Александер Хорват према дру Поповићу: А што је мене брига за овај предмет овдје. — Заст. др. Иво Елеговић: И ви сте драги Поповићу такође поззеленили. — Предсједник звони.

Заст. др. Душан Поповић одилази за предсједничку и биљежничке столице. Гласови код Старчевићеве хрват. странке права: Оде, оде он! — Заст. П. Гашпаровић: Доћи ће он натраг.

Заст. др. Душан Поповић обилази иза тих столица, изилази на другом крају. — Заст. др. Иво Елеговић: Ево га натраг околу кере па на мала врата.

Заст. др. Душан Поповић: С које год стране, али ја ћу опет к вама! — Заст. Павао Гашпаровић: Сад ме видите, сад ме не видите).

Завршујем овај пасус говора тим, да ми Срби, кад нам нетко каже, да немамо права на опстанак у овој нашој отаџбини и кад нас нетко тјера (Заст. др. Александер Хорват: Тко вас тјера?) као Србе — одговарамо на то ријечима, које понављам ово већ трећи пут: ми смо ту и остајемо ту. А остајемо зато, што нас за ову груду земље, која се Хрватском зове, веже љулушкање наших колијевака, што нас у тој земљи задржава непомичност наших гробова. (Бурни плесак и одобравање. — Плесак и на галеријама и бурни живио! — Један глас на галерији: Србе, кад пјешћу, не бацају на поље!)

Предсједник (звони): Опомињем оптинство на галеријама, да се устегне од свакога одобравања и неодобравања, иначе, ако се то други пут опетује, што се је мало прије догодило у овој саборници, бићу присиљен испразнити галерије.

Заст. Светозар Прибићевић: Напомињем, да се овдје истицало народносно питање, и као питање пропаганде. Али ја кажем: као што у појединим дубљим масама српскога житељства није било можда свијести српске, тако у појединим дубљим масама хрв. народа није било свијести хрватске, не пред 50, него још пред двије три године.

Лани, наиме, кад је била велика скупштина Радићеве сељачке странке, дошао је један сељак из Славоније на ту скупштину, којој је присуствовао као новински извјештач и мој друг Буда Будисављевић. Онај сељак казао је, да би довео и више сељака на ту скупштину, али они немају народне свијести, те не ће да иду Хрватима. Мјесто, дакле, што нападате на Србе, који пропагандом врше само своју дужност, боље би учинили, да ширите хрватску пропаганду у својим масама. (Заст. др. Александер Хорват: Дођите у наше котаре. Та из љубави према Србима заборавили су хрватско име. Тамо, гдје Лорковић шири своје идеје, тамо то може бити. А иначе, гдје је развита хрватска свијест, ондје се не усуђујете, не би ни прошли.) То није Подравина, него доња Славонија. Ја вам не могу тачно све казати.

Иначе, што се тиче српско-хрватског питања, изјављујем ја у име својих другова, да стојимо на овом становишту: Кад смо за краљевину Хрватску тражили права и слободе, тражили смо по својој дужности добре воље и с љубављу 1. зато, јер смо синови Хрватске, јер смо држављани Хрватске, јер смо дјеца миле мајичке земље, наше отаџбине. Ви ћете допустити, да сваки Далматинац, био Хрват или Србин, воли највише Далмацију и срце му најживље закуца, кад се каже ријеч Далмација. У таковом је истом расположењу и Босанац, кад се сјети своје уже домовине. И Македонац највише љуби Македонију. А свакоме сину ове земље, био он Србин или Хрват, заигра срце ватрено и надимљу се груди с поносом, кад се спомене ријеч Хрватске.

Због тога и ми Срби, као синови ове земље, по природном нагону и љубави — љубимо Хрватску, и боримо се за њу. (Заст. Александер Хорват: Ви се борите за нагодбу, а та није за слободу Хрватске. — Заст. др. Душан Поповић: Кад се говори о српству, спомињете нагодбу; а кад се говори о нагодби, спомињете српство! — Заст. др. Иво Елеговић: Зашто тако не говорите пред својим народом?) Овако сам говорио на свим нашим чисто српским скупштинама. (Заст. др. Едмунд Лукинић: Ја сам тому свједок. — Заст. др. Александер Хорват према заст. дру. Душану Поповићу: Немојте се љутити, то вам добро не стоји. Само весело лице свиђа се галеријама. — Заст. др. Душан Поповић: Жао ми је, што ни-

сам фотограф, јер је вриједно видјети ваше лице.)

Ми се боримо за слободу и за част Хрватске и зато, јер и нама је добро, ако је добро Хрватској. Боримо се зато, јер све оне благодати, све оне погодности, сва она права и преимућства, која ће Хрватска стећи, запашће и нас Србе као синове Хрватске. (Заст. др. Александер Хорват: Дакако, у обилној мјери.)

Напокон трећи разлог, зашто се ми боримо за слободу Хрватске, у том је, што је мисија Хрватске на путу између истока и запада, на овом великом свјетском путу, значајна. Та је мисија Хрватске, тај је позив њен значајан због тога, јер она има да буде свим нашим сународницима на Балкану, звани се они Хрвати или Срби бедем у борби против великог непријатеља, који се шири попут велике поплаве према словенском југу, т. ј. бедем против оног познатог Drang nach Osten. (Одобравање код коалиције и код деснице.) Тој мисији, том великом политичком и културном позиву одговараће Хрватска само онда, кад буде јака и моћна. (Плесак и одобравање у саборници. — Заст. др. Александер Хорват: Тај ће још постати Старчевићанац! — Заст. др. Карло Бошњак: То потписујем. — Заст. др. Александар Хорват: Још мало и биће Старчевићанац. Заст. др. Владимир Франк: Говори боље од Балског и Лорковића. — Заст. др. Едмунд Лукинић: Пустимо класификацију. — Заст. др. Иво Елеговић: Само напред! Ми се можемо само тому веселити. — Предсједник звони.)

Разложивши овако становиште према српско-хрватском питању, морам казати, да ми непрестано ваше истицање теорије о политичком народу не импонира ни мало. Што се тиче тога питања, стојим на становишту, које је прије подне разложио и образложио др. Лорковић у име странке напредне. Ја перхоресирам ту теорију већ зато, што се њом служе народи у хетерогеним народносним државама, народи јачи и моћнији, да подреде и потчине и народносно убију мање и слабије народе. (Заст. др. Иво Елеговић: Сад већ није онај, који не позна политичког народа.)

Предсједник (звони): Молим г. нар. заступника дра. Елеговића, да не смета.

Заст. Светозар Прибићевић: Ја држим, да је то питање пријепорно у самој правној науци. Али свакако то стоји, да би се о политичком народу, кад би се о њему хтјело говорити, могло говорити само као о народу, који нема националне боје, националног карактера. Белигија и Швајцарска, које су овдје узимане за узор, представљају политичке народе, који искључују националну боју, те имаду само територијалан значај и карактер.

Што се тиче наших посебних прилика вриједи за нас, ако и перхоресирамо ту теорију, да ми хоћемо, да у краљевини Хрватској обиљежје земље и државе буде хрватско, а томе становишту Срби се нису никада противили, почевши од велике појаве у овом сабору Светозара Милетића, па све до дана данашњег. (Заст. др. Анте Павелић: Онда нема Срба. — Заст. др. Едмунд Лукинић: То ви не можете схватити, а хоћете бити Старчевићанац. — Заст. др. Александар Хорват: Откуда сте постали резолуционаш, отворила вам се памет. — Предсједник звони.) Друго је земља и држава, а сасвим је нешто друго народ државе.

Господа с оне стране вис. куће, са стране Старч. хрв. странке права, нападају нас и наш рад овдје омаловажавају и због тога, што у Угарској на заједничком сабору нећемо да при- текнемо у помоћ немађарским народностима. Та господа захтијевају од нас, хоће да исфорсирају од нас, да се заузмемо за те народности и да повриједимо читаву природу државноправног одношаја између краљевине Хрватске и Угарске. Познато је наиме, да изасланици ове краљевине немају нити ријечи, кад се ради о чисто интерним угарским питањима, јер се тим моментом заједнички сабор претвара у чисто угарски. А ипак та господа, кад се тиче српског питања, своје демократске осјећаје, своју модерност показују тим, што се према нама служе истом теоријом, коју замијерају Мађарима у њиховом одношају према народностима у Угарској. Та и у Ма-

ђарској се, чак са стране великих државника говори Немађарима: будите ви Срби, будите ви Словаци, ми немамо ништа против тога, да ви развијате своју културу, своје посебне народносно особине, али имате да будете саставни дио политичког народа мађарскога и као такви имате да признате и да се поклоните пред државном идејом мађарском. (Бука.)

А кад би господа повукла конвенције и имала у том питању одређено становиште, онда би овај недослијед, овај сукоб идеја код њих био немогућ. (Заст. Павао Гашпаровић: Ова присподоба храмље.)

Господа су говорила, да наши српски захтјеви и тежње нису у складу с хрватским становиштем и да се не могу измирити с тим становиштем. Бар је такав био смисао њихова разлагања, па су нека господа тим поводом упозорила на српску заставу.

Ја не ћу подробније рефлектирати на оно, што је о тој застави рекао господин Томац, само морам казати, да се он у својој аргументацији послужио с подацима, који не одговарају историји. Ја нисам од оних, који вјерују, да је српска застрада, какову ми данас употребљавамо, постојала већ онда, кад смо ми дошли у ове крајеве, јер знам, да су оне три боје, из којих је она сложена, употребљене тек године 1838., кад је Србија стварала своју државну заставу, а та је изгледала овако (чита): „Тробојна застрада, црвено, плаво, бијело, хоризонтално лежећа. На црвеној боји и то одмах до копља четири звезде, по двије у реду једне под другом, у виду четири угла, копље, на којем стоји застрада, извајано је народним бојама, црвеном, плавом и бијелом уз цијелу дуж“.

То је застрада краљевине Србије, али та застрада није наметнута ферманом турским, као што је тврдио господ. Томац, позивајући се у том погледу на тобожњег српског историчара, који је био толики дилетант, да ни једно друштво, ниједна академија није хтјела узимати и објелодањивати његових радова. А против овакве српске застраде била је Русија, па и сама порта и Србија је тешком муком израдила признање и одобрење своје застраде. Али, ако српска застрада и није постала онда, кад су се Срби доселили у ове крајеве, нису онда ни Хрвати имали застраде, какову имаду сада. (Заст. Александер Хорват: И зато ви морате имати посебну застраду. — Заст. др. Анте Павелић: Али грб је био.)

Предсједник (звони): Молим г. др. Павелића, да се умири.

Заст. Светозар Прибићевић: Биће познато (Заст. Павао Гашпаровић: Њему је мило, да га прекидате, бар може промислити.) Ја немам тако дубокоумних мисли као г. Гашпаровић. (Смијех. Код Старч. хрв. стр. права: Он је у шали рекао.) Биће познато, да ми Срби тражимо своју српску застраду, шта више у српским захтјевима има такав, који захтијева законодавно признање српске застраде, али је скроз неоправдано мишљење, да Срби ту застраду траже као застраду краљевине Хрватске, да траже у том смислу паритет застраде српске са застравом хрватском. Срби не носе кривицу, што није ријешено питање држ. застраде, нарочито, што није узаконен барјак хрватски као државни, а, ако траже српску застраду, траже је зато, да њом даду израза својој посебној народној индивидуалности, својој љубави према свом српском имену и да на тај начин засвједоче своје бивство, свој народни опстанак.

Ова тежња нема ништа заједничкога с карактером државне застраде, не искључује ту државну застраду, оваква тежња за српском народном застрадом не противи се значају и бићу хрватске краљевине, нити њезиној цијелокупности, нити тежњама за бољу будућност и самостални државоправни положај Хрватске. (Глас код Старчевићеве странке права: То је дуализам! Они иду у својим тежњама све полако напријед. — Заст. др. Анте Павелић: Хоћете Србију у Хрватсквј. — Предсједник звони.)

Ја мислим међутим, господа, да је наш народ српски и хрватски исто тако, као и сви велики умови, који су некад водили Хрвате и Србе, да је у овом питању о одношају Хрвата и Срба на чисто, јер осјећај народног јединства између Хрвата и Срба, које су заступали

велики људи, носиоци великих идеја, тај осјећај јединства прожмао је сав наш народ, те је у њему понекад додуше латентан, али се ипак не да завести пролазним државничким идејама, него он знаде да букне великим, сјајним пламеном, онда, кад избију на површину велики и крупни догађаји, који засијецају у душу народну, као што је знао букнути и год. 1848. и година 1861. и 1868.

И зато сам потпуно умирен гледе српско-хрватског питања, те сам увјерен, да ће се оно у најближој будућности ријешити према становишту, које ја овдје заступајем.

Што се тиче Босне и Херцеговине, које се питање сматра као најјачи разлог за неспоразумак између Срба и Хрвата, морам изјавити ово: Ми Срби у Хрватској, то јест, ми Срби, који се бавимо политиком, позвани смо, да дајемо овдје правац и интонацију политичком покрету нашег народа, али се у питања интерна Срба у Угарској, затим Срба у Босни и Херцеговини, не позвани не мијешамо.

Исповиједамо међутим и држимо се становишта, да сваки наш народни крај имаде право, да сам одлучује о својој судбини. Ја мислим, да ће се ово становиште, које је у далматинском сабору дао маркантног израза и вођа хрватске далматинске странке г. др. Трумбић, да ће се то становиште о самоопредјељењу нашег народа у Босни и Херцеговини и попримити. (Заст. Иван Першић: У Београду тако не мисле.) Међутим на питање Босне и Херцеговине гледам као на питање, које је изразито међународног карактера и држим, да ће о том питању одлучивати велики међународни фактори, европска дипломатија, а нарочито сигнатарне власти, које су зајамчиле берлински уговор. Ако би се, високи саборе, ико осим дипломатије још питао за коначно опредјељење Босне и Херцеговине, онда би се питао и смио питати само народ, који живи у Босни и Херцеговини, да уз тај глас придружи и свој глас.

Како је о том питању мислио утемељитељ наше странке, ваш вођа, чије име стоји вам увијек на устима, покажу вам цитирањем једног пасуса из његове расправе о том питању. Ваш утемељитељ др. Анте Старчевић казао је о том питању ово (чита): „За нас Хрватска стоји још и посебан разлог проти томе здружењу Босне, разлог који то здружење с Аустријом забрањује, осуђује безуветно и на веке; с нама, осуђује га у ових околности, у којих живемо“. (Заст. др. Анте Павелић: То је пасус прије окупације. — Заст. др. Ал. Хорват: Историски чини се хронолошки просуђују. — Заст. Иван Першић: Треба рачунати с чињеницом, да је Босна окупирана. — Немир.: Ја не одустајем од тога, да то прочитам (чита даље:)

„Био у тамници ти сам, био с другима, ти си свједно сумањ. Дошла Босна под Аустрију као посебна круновина, дошла као једна круновина с нама, то је у ствари све исто. Како 1848.—1851. биаху код нас, тако би, за прелазно и у Босну били дотерани и домањени Славосерби. Тај се насок издаје за Хрватска, не само пред простотом, која га не позна, него и пред сваким, пред ким суди, да може осрамотити и омразити Хрватска. Уз ту вижлад Аустрије дошла би Аустријанска солдатија, и Аустријанско редарство, Аустријанска жандармерија, Аустријанско учитељство, Аустријанско светјеничтво, Аустријанско трговачтво, Аустријанска гаунерија, Аустријанско докоњачтво; дошло би све, за да се упропасти онај напрама нама непокварени, девичански народ, за да се унесрећи и опустоши она лепа земља. Сву ту своју несрећу приписивали би Бошњаци нама Хрватом, Аустрија би их са Славосерби то учила и у тому мњењу потверђивала. Тада, тко да уведе љубав и слогу међу Бошњаци и међу нама, осталими Хрватима? Не лежи ли у тому сдружењу, ако се сбуде, чита пропаст Хрватска? Тко, дакле, не жели, да и Босна или ми рађе пропаднемо у бездан, него ли да се састанемо под Аустријом? То желе само Славосерби. Ако се дакле та несрећа без нас и проти нама догоди, настојмо, како будемо могли, да јој опстанак прикратимо“.

Али не стоји међутим, што каже др. Павелић, да је значајно за то дјело, што

је писано прије окупације, јер је баш Старчевић, кад је то писао, имао у виду окупацију Босне и Херцеговине. (Приговори код Старчевић. стр. права. — Заст. др. Иво Елеговић: Стари је био против сједињења! — Заст. др. Анте Павелић: Али је признао Старчевић, да је тамо најчишћи хрватски елемент. — Бука. — Предсједник звони. — Заст. др. Иво Елеговић: Он је захтијевао, да се Босна и Херцеговина сједини с Хрватском. — Велика бука и немир. — Приговарање.)

Предсједник (звони): Прекидам сједницу на 5 часова.

(Послије станке.)

Предсједник (звони): Сједница се наставља. Молим госп. заст. Прибићевића, да изволи наставити свој говор.

Заст. Светозар Прибићевић: Ја морам упозорити високи сабор, да ово становиште бившега вође и утемељитеља (Заступ. др. Анте Павелић: И садашега вође.) странке права о Босни и Херцеговини вриједи макар за какав случај, т. ј. буди да се Босна као посебна круновина заоквири у монархију, буди да се заоквири заједно са Хрватском.

И ко буде пажљиво читао овај одломак у везу са свим другим, што је о том питању речено, тај ће доћи до истог закључка. Ако се господа позивају на то, да је Анте Старчевић промијенио своје мишљење у том питању (Гласови код Старч. хрв. странке права: Није.), онда ми је рећи, да зато нисам одговоран ја, а онда немају господа права, да приговарају друговима нашим у хрв. странци права, што и они мијењају своје мишљење, што и они еволуционирају.

Међутим у босанском питању морам додати још ово: Да се Босна и Херцеговина сједини с Хрватском, зато треба не само увјета, који живу у самом народу, него би требало и спољних увјета, дотично спољне помоћи.

Хоће ли Угарска дати ту помоћ? То је врло проблематично питање. Хоће ли је дати Аустрија? То је још проблематичније. Зашто? Ја мислим, да би Аустрији самој и политици, која даје интонацију у Бечу, одговарала сасвим друга политичка комбинација. Аустрији би више конвенирало, а мислим и увјерен сам, да се о том за кулисама и ради, да се Босна и Херцеговина не споји с Хрватском, него с краљевином Далмацијом у једно посебно политичко тијело. (Заст. др. Ј. Франк: Зато смо ми против те бечке политике.)

Ја сам, видите, господо, дубоко увјерен, да је Далмација за положај доминантни Беча, за његову велевластну европску улогу, безусловно потребна Бечу и да он без ње не може вршити те своје улоге. (Тако је!) И ја сам увјерен, да ће од Беча Мађари прије добити командовни језик и све што хоће, него што ће Беч пристати на то, да се Далмација споји с Хрватском, јер у том случају изгубила би Аустрија море, које јој отвара широке и глатке путеве у велики, у далеки свијет. (Гласови код Старчевићеве хрватске странке права: То и ми велимо. — Заст. др. Александер Хрват: Зато мора бити друга комбинација.)

Али зато Беч ради на томе, да се Босна и Херцеговина припоји Далмацији, јер само у том случају се мијења ситуација из темеља. Ако се то учини, онда се бројни одношај између Хрвата и Срба мијења радикално, онда у тој новој политичкој комбинацији постају Хрвати и Срби бројно еквивалентни, а тада настаје и потреба сасвим нове политике, онда, у том случају, између тих Срба и Хрвата јавиће се борба за влашћу, борба око тога, који ће од њих бити владајући елемент. Та борба била би импортирана од истих кругова, који би хтјели остварити речену политичку комбинацију и читав би положај Хрвата и Срба на Балкану био у том случају тотално упропаштен. (Бурни пљесак код коалиције. — Глас од Старч. хрв. стр. права: Зато сте ви за сједињење.)

Ја вјерујем, да постоји ова комбинација, али ја то одбијам и моји другови, и читав српски народ у Хрватској свом душом, свом снагом својом и свим својим увјерењем бориће се за сједињење Далмације с Хрватском, и неће престати дизати свога гласа, док се то сједињење не проведе. (Бурни пљесак код коалиције.)

Високи сабор! Нас у том питању не воде никакви себични мотиви, јер када би се сјединила Далмација с Хрватском, онда би се логика бројева, т. ј. бројни одношај између Хрвата и Срба промијенио на штету Срба. Али ми и поред свега тога идемо за тим сједињењем, јер хоћемо, да се њиме учврсти положај ове хрватске краљевине, да она тим добије услове за заштиту свога устава и нађе јамство за успјех својих тежња за слободом и самосталношћу. (Пљесак код коалиције. — Заст. др. Александер Хрват: И зато, јер се то не може провести, зато сте ви за сједињење Далмације. То је логична резимпција из нашег говора.)

Високи сабор, ви мени импутирате сасвим друго становиште, и не ћете да видите, које је право становиште, које ја овдје заступам. Не боримо се ми за сједињење Далмације, јер вјерујемо, да Аустрија тога неће и зато, што смо сигурни, да не ће доћи до њега, не боримо се ми за сједињење само зато, што тим хоћемо само тобоже, да одговоримо својој дужности према Хрватима, и да се покажемо само лијепо пред њима, него нас у том питању воде сасвим други погледи.

Ми држимо, да наша отаџбина Хрватска, за коју су се борили наши дједови, за коју су војевали године 1848. и 1861. и 1868. на бојним пољанама и уставно, за коју је тамновао Светозар Милетић у вацкој тамници, без Далмације нема будућности. А кад би добила Далмацију, постала би она у политичкој еквацији монархије један од таквих фактора, који се не може из рачуна испустити. (Заст. др. А. Хрват: А ипак знаде, да Аустрија тога неће.) Ја знам, да она тога неће, али је Аустрија изјурена из Ломбардије, па може бити изјурена и из Далмације. (Бурно одобравање и пљескање у цијелој кући.)

— Заст. др. Александер Хрват: То је добро).

Кад сам дошао на ово питање, онда морам додирнути, јер је то у логичној вези, и питање нашег одношаја према краљевини Угарској.

Кад хоћемо сједињење Далмације, кад је то жуђени циљ свих нас Срба, јер нема ни једне српске странке, која не би била за сједињење, онда морамо тражити и пута и начина, да то питање ријешимо у догледној будућности и то барем до самосталног царинског подручја. Али као реалним политичарима мора нам бити допуштено, да због овог питања апелујемо на Угарску, да од ње затражимо реалну и стварну помоћ, јер је она према слсву и смислу темељног државног закона обвезана, да се ангажује за сједињење Далмације. Ово је у толико потребније, што ће Аустрија, с разлога које сам прије навео, као велик и моћан фактор устати против анексије, те ће рукама и ногама радити, да до ње не дође.

Но ако нама пође за руком, да својом политиком ангажујемо и Угарску за анексију, ако читаву снагу њезину бацимо у кретање за ријешење овога питања, имамо бар некакву сигурност, да ћемо то питање ријешити. А толико смо у својим политичким погледима реални, да не можемо вјеровати, да би ова мала и — како ју је назвао госп. Јерко Павелић — несретна Хрватска, сама својом рођеном снагом до остварења самосталног царинског подручја могла с некаквом озбиљношћу приступити рјешавању далматинског питања.

Наша је дужност рачунати са олинама, које су нам у рукама. Ми дакле рачунамо са Угарском, и то је јасно и бистро казано, док је читава наша јавност у великој неизвјесности о томе, на какав биначин Старч. странка хтјела да рјешава ово значајно питање анексије.

Осим питања сједињења Далмације, које не можемо ријешити без фактичне и стварне помоћи Угарске, има и других питања, к чијем рјешавању не можемо приступити, ако између Угарске и Хрватске не влада непомућени склад. (Заст. Буде Будисављевић: Тако је. — Заст. др. Александер Хрват: Није тако.)

Ми смо до сада испословали то, да се против нашег законом зајемченога аутономнога унутарнега живота не диже читав онај држ. апарат, који репрезентира краљ. Угарска. Данас смо ми осигурали свима и нама самима, а и другима слободу политичкога мишљења, слободно увјерење, извојевали смо свакому, био он уз нас или против нас, слободно кретање, те смо тако створили услове, да се свако политичко увјерење може борити за господство у ширим народним слојевима. (Заст. др. Иво Елеговић: Али осигурали још нисте.) Трајни је задатак наше политике, да се овај положај задржи и још боље учврсти. Што се тиче политике прама Угарској, ми стојимо на том становишту, да интимитет у нашем одношају — између краљевине Хрватске и Угарске —

јест једини услов за правилно ријешење пендентних спорних питања. Не значи то, и не смије значити, да ће за вољу тог склада резолуционашка већина допустити повреду темељног државног закона, не значи то, да ће се она уклањати рјешавању државопривних питања питања, која без наше воље искрсну на дневни ред; али то значи, да ће се једном разборитом и солидном политиком, која не понизује народног достојанства, ићи за тим, да се у складу с Угарском, која једина с нама може да буде бариера продирању Нијемаца у наше земље и на балканско полуострво, створе услови за наш заједнички напредак.

Моје је увјерење, а и мојих другова, да ћемо у том успјети, не додуше на основу некаква сентименталитета, него због тога, што је јасно, да Угарска без Хрватске нема никакве политичке вриједности ни значаја, што она сама не може створити услова за свој развитак — а сумњам, да би могла одржати и данашњи свој државопривни положај. Али наше је увјерење, да ни Хрватска поред свих својих предности, које јој даје њен красни природни положај без ефективне помоћи од стране Угарске не може, па и не ће учврстити своје позиције — дапаче, не ће је моћи ни сачувати. (Заст. др. Алекс. Хрват: То смо слушали и од Томашића и другова!)

Мене то не вријеђа, кад ви кажете, да ми водимо нагодбену политику, премда то није истина; јер ја стојим на том становишту, да политичар не смије имати догме, у које ће вјеровати апсолутно, него да политичар може, смије, па и мора своје увјерење, своје политичко становиште дотјеривати према развоју човјечанства, према развоју политичких прилика, у којима живи и напредује. И зато, полазећи с тога гледишта, не мора наша политика, која данас није нагодбењачка, него је ревизионистичка, остати овакова, какова јест, она може добити и сасвим нову садржину према томе, како се буду развијале наше прилике, у какав будемо долазили положај и с каквом будемо снагом располагали. (Заст. др. Александер Хрват: Баш као и г. 1873.! Буде Будисављевић: Само мало другачије.)

Погрјешно је мнијење, да је ово наше становиште идентично са становиштем, које је доминирало у Хрватској седамдесетих година или заправо 73. године, јер они људи, који су онда водили хрватску и српску политику, били су према нама конзервативци и реакционарци у својим тежњама, у својим погледима и назорима на друштво и свијет. Наша је пако жеља, наша је пако тежња, да у Хрватској етаблирамо један у сваком погледу либералан режим, један режим, који ће својим цивилизираним уредбама, који ће својим институцијама сјати овдје на улазу у Балкан примјером и угледом, и наша ће бити управо највећа амбиција, ако ми као носиоци модерне хрватске и српске политике успијемо у настојању, да остварио овај режим и тако задужимо свој народ за све вијеке вијекова. (Бурни и дуготрајни: Живно! — Говорнику честитају.)